

Jabelka so prišla iz Sirije in Egipta na Grško, od tod pa na Laško in iz Laškega so se razširjala naprej po svetu. Rimci so jih poznali le 29 plemen, in tisto drobno jabelko, ki se še dandanašnji „Api“ imenuje, zasadil je „Apij“ na Laško.

Češplje ali slive so v Siriji ali Armeniji doma; ob času križarskih vojsk so jih zaplodili na Francosko in Nemško. Tista sliva, ki se še dandanašnji „damaščanka“ imenuje, doma je iz mesta Damaska. Nekdaj so iz jutrovih dežel le samo suhe slive v Evropo vozili.

Črešnje so dobili najpoprej v Rim iz Ponta v mali Aziji. Neki „Lukul“ jih je 100 let pred Kristusovim rojstvom iz azijskega mesta „Cerasus“ prinesel v Rim; od tod se v latinskem jeziku še dandanašnji črešnji „cerasus“ pravi. Leta 40. so prišle črešnje na Angleško. — LAVOROVE ali lorberjeve črešnje so se imenovalle tiste prijetno grenkljate črešnje, ktere so Rimci cepili na lavorjevo drevje.

Hruške so najboljše prišle iz Aleksandrije, iz Numidije, Sirije in Grškega. Plinij jih je poznal že 34 plemen. Tiste prijetno-dišeče hruške, ki se „bergamote“ imenujejo, so prišle še le ob času križarskih vojsk iz Perzije ali Turčije v Evropo. — Bergamot je turška beseda in se po našem pravi: „kneginja“.

Breskve smo prejeli iz Perzije; ob času imenitnega latinskega pisatelja „Plinija“ je bilo znano, da so breskve v Perziji strupene, da pa zgine ta strup iz njih, kedar se presadijo v tuje bolj severne kraje. Breskvova jederca tudi pri nas niso brez strupa, in sicer tistega, ki se „pruska kislina“ (Blausäure) imenuje.

Marelisce so v Aziji doma. Kakih 40 let pred Kristusovim rojstvom so prišle v Rim, in od tod so se razširile dalje po svetu. Najprva murba na Francoskem je bila h koncu križarskih vojsk blizu „Moutelimarta“ vsajena; še dandanašnji varujejo hvaležni Francozi to murbo, ker iz njenega semena pridelana drevesa donajajo vsako leto črez 100 milijonov frankov za svilo, ki se na Francoskem prideluje. Leta 1564 je vrtnar Franc Praukat prve murbe zasadil okoli mesta Pariza, katerih se je že leta 1606. štelo blizu 4 milijone dreves.

Oreh so ob času rimskih vojsk iz Perzije prinesli v Rim; od kodar tudi ime „laški oreh“ (wälsche Nuss). — Veliki orehi so iz Ponta, zato se tudi imenujejo „pontiški orehi“. — Ali takih orehov vendar ni nikjer drugod, kakor jih imajo Rusi v Krimu. — Najslavniši velikan stoji po popisu A. žl. Grimm-a v dolini Bajdarski poleg Balaklave. Starosti tega oreha cenijo nekteri na več 1000 let, in morebiti so že grški naselniki s sadjem njegovim kupčevali v Rim. Vsako leto nosi 70 do 100.000 orehov; lastnina je peterih družin, ki vsako leto mirno delé med seboj bogati pridelek. Blizu tatarske vasi „Partenit“ so neki tudi taki velikani, katerih sad redí eno ali dvoje tartarskih rodovin. Pravijo tudi, da meri obsežek takega drevesa po 20 črevljev in da znaša pridelek vsako leto po 150 do 200 tolarjev.

Mandelnovo drevo raste divje v Aziji in Afriki, iz Grškega smo dobili mi k nam prve mandelne.

Pomaranče so rastle nekda le v Mediji in Perziji, znane pa so že silno dolgo. Že pesniki starodavnih časov so stavili njih domovino v vrte „Hesperid“ v Afriki, to je, v vrte tistih 3 Vil, od katerih pravljica pripoveduje, da so v vrtu Juninem varovale „zlata jabelka“, ki brž ko ne so pomaranče bile. Prvotno drevó naših evropskih pomaranč, pravijo, da še stoji v vrtu grofa „Lovrenca“ v Lizaboni; leta 1548. je bilo ondi vsajeno z več drugimi vred, ki jih je Janez de Kastro iz Indije v Evropo prinesel; pa vse druge so vsahnile, samo to drevo je ostalo.

Limone ali citrone so tudi kakor pomaranče, prišle iz Medije in Perzije.

Kutine so tudi v jutrovih deželah doma; iz Kandije ali Krete so prišle na Grško, odtod pa na Laško. Smokve ali fige so iz Azije, pa tudi iz Afrike prvič prišle na Grško. Na Francosko jih je prvi prisadil cesar Julijan Odpadnik, ko je še namestnik v Galiji bil. Plinij tudi piše, da na bregu kaspiškega morja je eno figovo drevo vsako leto po 270, in še včasih več mernikov smokev rodilo.

Lešniki debelejši so prišli iz Ponta na Grško in Laško, in od ondod k nam; pri nas pa so se kakor vsaki drugi azijatiški sad zavoljo mrzlejega podnebja v drobnejše sprevrgli.

Dine so iz južne Kalmukije k nam prišle.

Buče ali tikve so iz azijatiškega Rusovskega.

Rdeče grozdiče ali ribezelj je iz Grškega otoka „Zante“ v 16. stoletji na Angleško zaplodeno bilo.

Akakija je v južni Ameriki doma, in se je odtod zaplodila po vseh delih svetá.

Redkev je v Kini doma.

Česnek je iz Azije, in česnik (Schnittlauch) iz Sibirije na Rusovskem k nam prinesen.

Špinačo nahajamo leta 1351 prvikrat med postnimi meniškimi jedili.

Čebula je iz perzijske dežele „Kilan“ v naš del sveta prinesena. V domovini njeni vaga ena čebula po 3 funte. Na amerikanskem otoku „Hispaniola“ imenovanem, rastejo čebule po eno ped dolge.

Lan je neki iz južnih goratih krajev Evrope prvič prišel na Šlezko; zato že od nekda sloví šlezko platno.

Konoplja se je iz izhodnje Indije zaplodila v Evropo.

Bombaž ali pavola je prišel po Feničanih in Kartaginčanih v Evropo. Na Nemškem so ga predli že v 10. stoletji. „Besed.“

Zgodovinske stvari.

Odkod bi Slovenci prišli v dežele nekdanjega Norika? *)

Spisal Davorin Trstenjak.

Vprašanja, odkod bi Slovenci, ktere po gotovih sporočilih že leta 595. po Kristusu po vseh stranéh nekdanjega Norika naseljene najdemo, prišli, ni še noben zgodovinar rešil.

Vsak narod ima povesti, kje je njegova zibelka stala, — noriški Slovenci, kateri so ohranili v narodnih pravljičah in pesmah še važne življe svojega poganskega bogočastja, nimajo ne ene povesti o svojej prvi domovini. Muhar misli, da so Slovane v pokrajine današnjega Avstrijskega, Štirskega, Koroškega in Kranjskega pripeljali Obri okoli leta 592. do 595. Al to ni mogoče. Obri so l. 562. skoz pontijske ravnine prišli do Dunaja, in so si iztočne Slovene (Ante) podvrgli. Od iztočnih Slovenov toraj ni mogoče bilo nikakošno odcepljenje. Tudi bi ne bila mogla, ako bi se kakošna betva bila odtrgala in pred Obri zbegnila, v krajine noriške, ker morala bi bila predreti zemljo Herulov, Gepidov in Longobardov, in premagati prve stanovnike Noričane, kateri še so v oni dōbi, kakor gotovi viri sporočujejo, v Noriku stanovali.

Leta 566. so začenjali Longobardi se z Obri pogajati zarad odstopa zemlje, v kateri so prebivali — ravnine Potisja — in zarad pobojevanja ljutih priseženih sovražnikov Gepidov. Leta 568. se Longobardi pod Alboinom vzdignejo na pot v Italijo, ko so s pomočjo

*) Sestavljeno po točnih virih bizantinskih pisateljev in pa Pavlu Diakonu, Einhardu in drugih. Pis.

Obrov potolkli Gepide. Obrom se nasproti postavijo Rimljani, in njihovega vojskovodjo Bajana iz Sirmija nazaj vržejo. Boj med Obri in iztočno rimskimi cesarji je še besnil za Justina II. († 578.) in Tiberija. Obre so za hrbtom napadali Sloveni (Anti), toda niso jih Obri v Norikum pripeljati mogli.

Za cesarja Mavricija (nastop. 582.) sicer vidimo Bajana vibrat proti gornjemu Dunaju do toplic „Avgusta“ imenovanih, ali odtod se on obrne s svojo vojsko proti boku Črnega morja, in vojskovanje se je prestavilo v okrajine Haema. Bajan je bil 587. leta pri Adrianopolu premagan, in sklenilo se je primirje na pet let.

Med tem so iztočni Slovani zmirom huje rivali za Obri, ali ne proti gornji Panoniji in Noriku, temoč proti dolnjemu Dunaju, ko so se poprej že v današnji Moldavi in Valahiji trdno bili ustanovili.

Leta 594. in 595. je iztočno rimski vojskovodja Prisk se proti Antom vzdignil, in v tej dobi se že imenujejo Sloveni v Noriku. Da bi bili sem prišli, gori po Dunaji in čez Karpate ni bilo mogoče, ker tukaj so stali Obri, Gepidi in Rimljani. Edina pot bi bila skoz Moravsko in avstrijski Dunaj. Al tudi tukaj ni bilo mogoče.

Leta 487. še najdemo na levem bregu Dunaja in dalje gori po dolnjem Avstrijskem in Moravskem Ruge, leta 495. Herule in Gepide, in te sedeže so si po odhodu imenovanih nemških plemen osvojili moravski Slovani, kateri pa niso mogli dalje naprej, ker so njim na poti bili Longobardi, katerim je Justinijan leta 548. Panonijo prepustil, po njih odhodu pa Obri, kateri so v dolnji Avstriji imeli 3 velike tabore (Ringe).

Za Rugov še so na levem bregu Dunaja stale mučne rimske straže, toda ni bilo mogoče v Norik.

Rim je padel leta 476. Vladar in dedič zapadno-rimskega cesarstva je postal Gotin Odoaker. Tudi za njega nikjer ni zaznamljano, da bi Norik nove prebivalce dobil, zmirom še se imenujejo Noriki, in Sidonij Apolon. piše, da jih je leta 430., ko so se bili spuntali, Aetij pokoril. Za Norike še vé Prokop leta 565. (Dal. prih.)

Národne stvari.

0 pregovorih in prilikah sosebno slovenskih.

Spisal profesor Viljem Urbas.

(Dalje.)

Kakor pravljice in pripovedke plašijo in svariyo nas tudi prilike in pregovori pred hudim in nagibajo k dobremu; kajti ali se šaliyo ali repenčijo, ali nas gladijo ali karajo — vselej so nam pravi vodniki v življenji.

Gotovo je, da mnogo prilik izvira ravno iz pravljic, da nam marsiktera še hrani lepo jederce kake pripovedke; znano je pa tudi, da je marsiktera prilika bila vzrok kake govorice. Te so dostikrat jako smešne, une pojasnujejo časih pregovore, kateri bi nam sicer morda nerazumljivi bili.

Kako lepo na pr. nam dokazujejo Ezopove basni: ¹⁾ „Gad in belouška“, da

Kdor le z glasom pomaga, malo pomore;
ali: „Žena in kokoš“, da je

Lakomnost človeku dostikrat v potrato;
ali: „Popotnika in medved“, da

Prave prijatle skušamo le v nesreči.

Pripovedke „o potovanji našega izveličarja s svetim Petrom“ lepo razjasnujejo, da

¹⁾ Prestavil Fr. Metelko.

Lenoba je gnjusoba,
Lenoba je vragova mreža,
Brez potú ni medú;
Med pravico in krivico ni srede,
Kdor za tuje prime, ob svoje pride,
Krivično blago nima teka,
Kar se ne stori, se ne zvé;
Kdor visoko leta, nizko se vsede,
Na lice priljuden, na robe ostuden,
Kakor se posoji, tako se vračuje,
Kakor si kdo postelje, tako bode ležal — in še več drugih.

Kakor se pripoveduje od žene, ki je toné še iz vode travo strigla, uči, da

Baba ne molčí, če jej tudi hudič na jeziku sedi.

To spominja na g. fajmoštra, ki jo je tako dobro uganil. Ko je namreč ena ženica k njemu prišla tožit svojega moža; dal jej je polič vode, češ, da je blagoslovljena, in jej naročil: Te vode vzemi vselej v usta, kedar se začne mož nad teboj repenčiti; videla boš, je djál, da se bo možu jeza polegala, kakor se ti bo voda v ustih ogrevala. In glej, pomagalo je.

Kako lepo nam pojasnuje R. Ledinski prislovico

Mož beseda

v svojej krasni pravljici: „Kralj in možaka poštenjaka“ ²⁾

Ali se ne bere iz lepe pripovedi Koseskega: „V jamo pade, kdor jo drugemu koplje“ ³⁾ tudi, da

Kedar Bog mudí, ondaj se nič ne zamudí.

Kako rada

Sova senici glavana pravi,
uči stara pripoved. Šel je neki grbec, ko se je še komaj danilo, po poti in srečal znanca, ki je bil na eno oko slep. Ta ga potiplje za grbo ter zbadljivo reče: Kaj, tako zgodaj neseš v mlin? Uni mu položi prst na slepo oko in odgovori: Čuda, da vidiš, ki si odprl še le eno okno! Da

kdor je vseh del mojster, je vseh rev gospodar
vidi se iz te-le govorice: Pride nekda popoten dijak do rokodelca in ga poprosi božjega darú. Rokodelec ga vpraša, kaj da opravlja. Ošabno mu odgovori dijak: Mojster sem sedmerih svobodnih umetnij! — Tako so namreč nekda imenovali vednosti, ki so se jih učili le svobodni. — Ko to zasliši rokodelec, zgrabi za vatel in zareži: Ali se mi ne pobereš, lenuh; jaz le eno rokodelstvo znam, in vendar preživim vso svojo družino, ti pa s sedmerimi ne moreš samega sebe; da bi te! — Iiti je moral potepuh brez darú.

Lažniku se še resnica ne verjame,
to kaže sledeča smešnica.

Nek častnik dobi povelje z oddelkom vojakov iti na morišče, da zakopljejo pobite. Kar zdihne hudo ranjen vojak in s puhlim glasom zastoče: Lejte, gospod, jaz še živim. Eden pokopačev pa pristopi ter pravi: Nič mu ne verjemite, gospod poročnik, tega jaz dobro poznam; veste, da je nesramen lažnik!

(Dalje prihodnjič.)

Poziv Slovencem!

Gosp. D. Trstenjak predlaga v „Slov. Narodu“: Naj bi pri vstopu k družbi sv. Mohora prihodnje leto udje razen letnine dodali vsaki po 10 kr., po tej poti bi se nabralo okoli 1300 gold. Za 300 gold. bi se Janežiču omislil spodoben spominek. Letni odstotki od 1000 gold. pa bi se dajali za darilo pisatelju, kateri bi družbi izročil najboljšo delo za natis, in to bi bila vse žive dni „Janežičeva ustanovitev“. — Radostni

²⁾ Jos. Wenzig: Westslavischer Märchenschatz. Leipzig 1866.

³⁾ Schiller's Gang zum Eisenhammer.

Iz tega se vidi, da je tečnost klaje različna in da nekatere manj že bolj redi kot od druge veliko. Da tedaj gospodar vé razsoditi tečnost te in une klaje, naj mu bo ravno omenjena tarifa tečnosti vodilo, iz ktere, na priliko, razvidi, da je deteljno seno še bolj redivno kot navadno seno s travnikov, da pa slame je treba dvakrat ali trikrat toliko kot sená dati, 4krat in 5krat toliko celó sirove (frišne) klaje itd.

Kakor smo iz dozdej rečenega spoznali, da je razloček med klajo in klajo, tako moramo na dalje povedati, da klaja veliko več izdá, če je, kolikor je moč, zdrobljena, razrezana, zmleta itd. Takošno želodec lože prekuha in prebavi, da mu nič ne uide. Manj tečna in manj okusna klaja pa se zboljša in živini bolj prijetna naredi, ako se skuha, popari, spari, osolí in z drugo bolj okusno in tečno pomeša. Skuhana ali poparjena klaja več izdá, krave več molzejo in sploh se živina po njej bolj spita in odebeli. V več krajih Belgije, kjer je živinoreja in kmetijstvo sploh na visoki stopinji, dajejo govedom le samo toplo hrano; sicer pa od nekdanj že v mnogih deželah manjši kmetovalci dajejo govedom poparjeni futer (rezanico z repo, peso, korenjem in krompirjem) zraven suhega (kakih 6 do 10 funtov mrve). Po več krajih, zlasti v doljni Avstriji itd. pa dajejo z velikim pridom goveji živini vsaki dan rezanico, ki se v kadéh sama po sebi spari in toliko skisa, da diši kot kislato vino. Tako ravnati, je kaj dobro, le na to mora gospodar skrbno paziti, da se sparjena rezanica preveč ne skisa, namreč da se ne skisa tako kakor jesih, ali da ne gnjije, ker potem se živini priskuti.

Zgodovinske stvari.

Odkod bi Slovenci prišli v dežele nekdanjega Norika?

Spisal Davorin Trstenjak.

(Konec.)

Kakor niso mogli gori po Dunaju v Norik Slovenci priti, in tudi ne čez Karpate, tako tudi ne skoz Česko. Da je zemlja noriška bila brez prebivalcev, bi si jo gotovo bili Čehi izbrali, kajti gornje-avstrijska dežela je lepa in rodovitna. Al oni niso mogli v njo, ker na levem bregu Dunaja bila so naseljena germanska plemena saj kot vladajoča. Po takem iz Českega ni misliti na nikakoršne naselbine v Noriku, da pa že tudi preje ne z napadom Hunov, prepričamo se iz tega, ako na tenko presodimo zgodovino Hunov. Po razpadu hunskega kraljestva so posedli Gepidi Sedmograško in Valahijo, iztočni Gotini so dobili Panonijo od Sirmia do Vindobone, Jazygi del dežele v zapadni gornji Moesiji, ena betva Rugov v Traciji, druga pa na srednjem Dunaji.

Da bi se v Noriku takrat kakošno tuje pleme bilo naselilo, tega nam zgodovina ne pové. Le tačas, ko so Obri pod Bajanom se vojskovali proti iztočnorimskemu cesarstvu od leta 568. do 578., bilo bi mogoče, da bi znali Slovani čez zapadne Karpate v avstrijski Dunaj v doleno in gorenjo Avstrijo, v srednje gorenje Štirsko, Koroško priti; al to bi moglo se zgoditi po krvavem vojskovanju s prabivalci; o tem nam pa noben historik ničesa ne pové, ne Evgipi, ne Pavel Diakon, ali Einhard, kateri so vendar oni (799) dôbi zeló blizo stali. Ne bi se bili Bavari in Franki zoperstavili temu naseljevanju? Ker je Norik gorat svet, je gotovo, da ni vseh svojih prebivalcev zgubil, med in po visokih planinah bi se bili gotovo ohranili nekteri ostanki Keltov in slovenski jezik bi jih bil sprejel v sebe; al ni najti v njem

nobene keltiške besede. Zraven tega korotansko-slovenski jezik — da se historičnega imena poslužujem — to je jezik Korošcev in Slovencev, kateri so po gornjem Štirskem in Avstriji stanovali, in čegar ostanke nahajamo v zapisanih osebnih in topičnih imenih, ima takošno posebnost, da ga ni mogoče v kterelega drugega slovanskega vvrstiti. Edini starobolgarski mu je najpodobniši, — Slovenci bi toraj mogli biti betva bolgarskih Slovanov, ti pa so betva Antov, ti pa so še leta 527. v okrajine iztočno-rimskega cesarstva začenjati prihajati, in ko so leta 559. Obri v pontiške dežele prišli, so Anti z njimi bili tako zapleteni, da ni bilo mogoče nobeni betvi se odtrgati in do skrajnih mej Norika priti. Muhar misli, da so Slovenci Obri v oni dôbi, ko so z Byzantinci primerje sklenili (l. 587. do 592.), od dolnjega Dunaja v Norikum preselili bili, „indem sie voll schlauer Absichtlichkeit durch diese Uebersiedlung tapferer Männer die Grenzen zu sichern, und mit ihnen die Aufstände der einheimischen christlichen Bevölkerung und die Angriffe der benachbarten Longobarden und Franken abzuhalten gedachten“. Al tudi ta ne veljá. Jeli bi si domači krščanski prebivalci tako brez vsega branjenja dali lepe svoje sedeže vzeti, ne bi li se Franki proti zaveznikom Obrov, od katerih so toliko napadov prestali, temu preseljevanju zoperstavili?

Zraven tega se jim ni bilo Longobardov bati, ker so tedaj še z Obri v najlepši prijaznosti živeli. Tudi bi nepolitično bilo iznebiti se tolikih moči, ktere so jim potrebne bile v vojni proti Byzantincem. Zakaj pa jih ne bi rajši naselili Obri v Dalmacijo, kamor je Heraklijev Hrvate poklical, da bi stali na straži proti Byzantincem?

S pomočjo orožja se ta preselitev tudi zgoditi ni mogla, ker takrat so moč Obrov Byzantinci potrli in za hrptom so prežali iztočni Slovani. Tako velika preselitev, ktera napolni toliko širokega sveta, kakor je bil Norik in Karnia, se ne zgodi brez šuma in hruma, gotovo bi nam vsaj byzantinski zgodovinarji o njej kaj povedali, na priliko, cesar Mavricij (582. do 602.), kateri v svojem „Strategicum“ nam marsikaj znamenitega pové od Antov in Slovencev.

Leta 594. je bavorski Thasillo padel v deželo Slovanov; prvokrat je zmagal, drugokrat pa, ker je Slovenom prišel oberski Chan (Kagan) na pomoč, je bil premagan. Tako pravi Pavel Diakon.

Tukaj se prvokrat omenja imé Slovenija, brž ko ne je krajina, v katero je Thasillo planil, bila salburški okrog, ker ta je Bavarom bil najbliži. Mi vprašamo: je-li je mogoče med vojskovanjem s prvimi domačimi krščanskimi prebivalci, kakor jih Machar imenuje, dalje med vednim prežanjem zaradi tujih sovražnikov v tako kratkem času od leta 587. do 594. toliko zemlje v posest vzeti, jo obdelati; vsa imena vasí, gorá, rek, mest prekrstiti? K temu je treba najmanj več desetnic, kar pa tudi ne bi bilo mogoče, ako ne bi Sloveni v Noriku bili že od pamtiveka stanovali, ker, komaj nam jih tam pod imenom Sloveni zgodovina imenuje, že jih vidimo pobojevane od Friulcev, Bavarcev in Frankov, za hrptom od Obrov, — in l. 788., toraj ne celo čez 200 let že vse podjarmljene od Frankov. Najviši ledeniki (Gletscher) imajo slovenska imena, na pr.: Pleschnitzglätscher, Stanischka-glätscher, Tabernitzgletscher, Polinikglätscher, Weletzglätscher itd.; kdor je tem snežnikom imena dal, ta je mogel več nego kakošnih 200 let ondi prebivati, drugač bi si bil keltiška poznamovanja (ko bi Noričani bili Kelti) ravno tako prikožil, kakor so nemški Bavari in Franki si slovenska.